

Nicolae Filimon

Ciocoii vechi și noi

Dedicație

Domnilor ciocoi,

Este mult timp de cînd împlu cu această nuvelă ziua și noaptea, întocmai ca Diogen, căutînd o clasă de oameni ca sa le-o dedic. Am voit să fac această onoare boierilor; dar, după o gîndire serioasă, mi-am schimbat hotărîrea, căci deși într-această clasă s-au strecurat mulți venetici corupți și, cu toate lovirile și tentațiunile străinilor la care servă de țintă de un secol și jumătate, tot se găsesc pîntre dînșii bărbați cu simțiminte nobile și cu inimă de adevărați romîni, cari au făcut, fac și sînt convinși că vor face mult bine patriei lor.

De la boieri am alergat la neguțători. Am revizuit toate stabilimentele de comerț, de la magazinele cele mari și luxoase pînă la maghernițele cele umilite ale precupeților. Am văzut zarafi fără capital, fanfaroni și malonești, cari sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate; lipscani și bogasieri care își împodobesc magazinele cu marfă putredă și cu oglinzi mincinoase și, dîndu-și ton de mari capitaliști, ruinează societatea prin falimente frauduloase, ce se efectuează foarte lesne în țara noastră; băcani cari vînd răpiță în loc de untdelemn, orez îndoit cu pietricele ca să tragă mai greu la cîntar și cafea amestecată cu orz și fasole. Am văzut cîrciumari amestecînd vinul cu apă și vînzînd cu ocale cu două funduri, măcelari și precupeți vînzînd cu cîntare strîmbe și m-am mîhnit, căci răul este foarte mare, dar n-am găsit în acești amăgitori decît niște hoți sau ciocoiși ordinari, ieșiți din școala voastră fără diplomă de specialitate!... Am alergat prin sate și cîtune, am vorbit cu țărani bătrîni și tineri; ce e drept, sînt plini și ei, sărmanii, de mîrșăvii pînă între urechi, dar n-am găsit nici între dînșii pe oamenii ce căutam. Am intrat în locașul lui Dumnezeu, am observat cu conștiință clerul înalt și pe cel proletar. Dar vai! ce dezamăgire!... Acolo unde credeam că voi găsi toiagul și traista, sacrul simbol al umilinței și pietății creștine, am găsit ignoranța întronată, invidia, mîndria, lăcomia și alte păcate mortale, pe care ne oprim a le descrie, căci legea de presă, fără îndoială, ne-ar condamna la zece ani de ocnă.

Obosit de atîtea cercetări zadarnice, hotărîsem să-mi ard manuscriptul; dar tocmai cînd mă pregăteam să dau flăcărilor rodul ostenețelor mele de șase luni, m-am gîndit și la voi, prea iubiții mei ciocoi ai condeifului, de toate clasele și partidele, și am zis ca strămoșul nostru Pilat: *“Ecce homo”*, sau *“Iată oamenii mei!”*

Vouă, dar, străluciți luceaferi ai viciilor, cari ați mîncat starea stăpînilor voștri și v-ați rădăcat pe ruinele acelora ce nu v-au lăsat să muriți în mizerie; vouă, cari sînteti putrăjunea și mucegaiul ce sapă din temelii și răstoarnă împărățiile și domniile; vouă, cari ați furat cu zvanțul din funcțiunile cele mici și cu miile de galbeni din cele mari, iar acum, cînd v-ați cumpărat moșii și palate, stropiți cu noroi pe făcătorii voștri de bine; vouă și numai vouă dedic această slabă și neînsemnată scriere. Citiți-o cu băgare de seamă, domnii mei, și oricîte hoții îmi vor fi scăpat din vedere, însemnați-le pe un catastih și mi le trimiteți ca să le adaog la a doua edițiune.

Prolog

Nimic nu este mai periculos pentru un stat ce voiește a se reorganiza, decît a da frînele guvernului în mîinile parvenților, meniți din concepțiune a fi slugi și educați într-un mod cum să poată scoate lapte din piatră cu orice preț!...

Platon a zis, cu două mii ani înainte de a lua noi pana în mînă ca să descriem pe ciocoi, că un om, ca să poată deveni cetățean onest, mai întîi de toate cătă să fie născut bine, crescut în frica lui Dumnezeu și din copilărie pînă la maturitate să trăiască înconjurat de oameni virtuoși și drepți.

Ciocoiul este totdeauna și în orice țară un om venal, ipocrit, laș, orgolios, lacom, brutal pînă la barbarie și dotat de o ambițiune nemărginită, care eclată ca o bombă pe dată ce și-a ajuns ținta aspirațiilor sale.

Pepiniera în care cresc acești inemici ai onoarei și ai tuturor virtuților cetățenești este mai totdeauna casa bogatului și mai cu seamă a bogatului parvenit. Aci vine ciocoiul, umilit, și cere a servi pe boierul pentru o bucată de pîne, o cameră de dormit și un veștmînt ca să se apere de asprimea frigului.

În anii dintîi, aceste vulpi cu două picioare, care întrec în ipocrizie și vicleșug pe cele cu patru picioare din fabulele lui Esop și La Fontaine, petrec împreună cu servitorii cei îmbătrîniți în păcate de tot felul, îi studiază cu cea mai mare atențiune, încît la etatea de douăzeci ani ei știu foarte bine cum se fură cloșca dupe

ouă fără să hîrîie; cu alte cuvinte, ştiu cît să fure de la aprovizionarea din toate zilele, cît de la aprovizionările cele mari, cît de la arendarea moşiilor şi alte mai multe tranzacţiuni ale casei boiereşti în care se află servind.

Ştim cu toţii că între slugile de la casele bogaţilor, ca în toate meseriile sociale, există o ierarhie oarecare. Ciocoiul, dar, îşi începe uneori cariera de la postul de rîndaş, iar alteori de la lacheu ce se pune în coada trăsurii boierului; devine cu încetul sofragiu, apoi vătaf de curte, iar mai pe urmă se face şi el boier; şi cu toate că unii, alţii îi zic în deriziune “boier făcut”, copiii lui însă devin boieri şi fii de boieri.

În timpul pe cînd ciocoiul împlă după trăsura boierului, ei află toate slăbiciunile stăpînului său şi-i ajută cît poate ca să şi le îplinească în paguba lui şi în folosul său. Se întîmplă, însă, de multe ori ca stăpînul ciocoiului să aibă şi virtuţi, dar aceste lucruri pătrate nu pot să intre în capul şi-n inima cea triumfiară şi îngustă a ciocoiului plecat pe drumul de a deveni om mare cu orice preţ.

Ca sofragiu se obicinuieste atît de mult cu mîncările delicate, încît nu mai poate să trăiască fără friptură de fazan, brînză de Parma, salami de Verona, icre moi, conserve de Francia şi vinuri din cele mai celebre dealuri ale Europei. Astfel dar, cînd ciocoiul ajunge la gradul de vătaf, este corupt moraliceşte şi fiziceşte pînă la măduva oaselor.

Înălţat la acest din urmă şi mai suprem grad al slugăriei, ciocoiul devine prevăzător ca un prezident de cabinet... din Europa. Ideea ce-l preocupă ziua şi noaptea este de a afla metoda prin care să-şi facă stare. Diferite planuri i se prezintă în imaginaţiune, unul mai întunecos decît cellalt; le studiază pe toate şi, găsindu-le realizabile, le pune în lucrare fără mustrare de conştiinţă.

S-a zis de mai mulţi filosofi şi cărturari că conştiinţa este cel mai aspru jude al criminalului. O fi, nu tăgăduiesc, dar vătaful de curte cunoaşte secretul de a face din acest aspru judecător un consilier întocmai după cum îi trebuie lui.

El zice în sine: “Tot omul este creat de Dumnezeu cu dreptul de a se hrăni pe pămînt; de ce dar unii oameni au mai mult decît le trebuie, cînd alţii nu au nici chiar mijloacele necesarii spre a se susţine? De ce unii sunt puternici şi alţii nebăgaţi în seamă? De ce unii stăpînesc pămînturi întinse, iar alţii nu au nici chiar pămîntul necesar spre a se înmormînta? Aceasta este o stare de lucruri anormală - zice înţeleptul vătaf de curte - şi cată să o combat din toate puterile”, adaogă el.

[...]

Nu trece mult şi ingeniosul vătaf de curte se pune cu ardoare a nivela starea societăţii dupe un metod mult mai practic decît al adevăraţilor comunişti, încercarea reuşaşte de minune; starea comunistului nostru se îmbunătăţeşte cu aceeaşi repeziciune cu care se ruinează a stăpînului sau. Îşi cumpără moşioare, vitişoare şi alte diminutive de acestea care fac viaţa lesne şi plină de plăceri.

După ce a ruinat de ajuns pe nenorocitul boier, care nu l-a lăsat să piară de foame pe drumuri şi după ce şi-a luat rangul de pitar, la care nu este vătaf de curte care să nu aspire, omul nostru caută un pretext şi părăseşte casa stăpînului său tocmai atunci cînd acesta simte cea mai mare nevoie de dînsul.

Este cunoscut că omul îmbogăţit prin furtaşag nu se satură niciodată de avere, oricît de bogat ar deveni, ci, din contră, caută nouă mijloace de a-şi mări bogăţiile. Căsătoria, dar, devine pentru dînsul o nouă mină de exploatat. Se propune ca ginere pe la toate fetele bogate; trâmte samsari de căsătorie în toată ţara şi nu se însoară decît numai atunci cînd găseşte o zestre dupe placul lui, fără să se turbure cît de puţin dacă femeia cu care-şi leagă soarta este jună, frumoasă şi crescută bine, sau slută şi depravată.

Omul ce se însoară numai pentru ca să-şi mărească starea niciodată nu ia soţie bună. Ciocoiul o ştie şi aceasta, dar îi pasă foarte puţin, căci el nu are altă ţintă decît realizarea planurilor sale celor ambiţioase. N-apucă să treacă luna de miere şi casa ciocoiului devine o cafenea în care se adună toată lepra societăţii. Soţia lui devine o Messalină; copiii se nasc Dumnezeu mai ştie cum, cresc împreună cu slugile şi, tocmai cînd ajung la gradul cel mai înalt al corupţiunii, îi trimite în Francia ca să înveţe carte.

Nenorociţii copii, lipsiţi de educaţiunea morală şi neîntăriţi prin virtuţi şi exemple de onoare învăţate din casa părinţilor, cum ajung la porţile Parisului, cad în mîinile femeilor şi junilor celor stricaţi, cari îi depravează şi mai rău; iar cînd se întorc în patrie, în loc să aducă cu dîinşii luminele Europei civilizate, nu aduc decît viciul şi depravarea sau, dacă vreunul dintr-înşii reuşaşte a învăţa cîte ceva, această cultură intelectuală, nefiind susţinută de o educaţiune morală, produce mai mult rău decît bine nenorocitei ţări ce hrăneşte în sînu-i asemenea vipere.

Ciocoiul sau puiul de ciocoi, ajuns om de stat, se deosibeşte de omul onest prin mai multe fapte, iar mai cu seamă prin purtarea sa. El nu se pronunţă definitiv pentru nici o doctrină politică, nu se face adept credincios al nici unui partid, nu doară că are spiritul drept şi nepărtinitor, ci ca să poată exploata deodată toate doctrinele şi partitele în folosul său.

Amorul de patrie, libertatea, egalitatea și devotamentul sînt vorbele sacramentale ale ciocoiului, pe care le rostește prin adunări publice și private; dar aceste virtuți cetățenești, de care face atîta pompă, nu sînt decît treptele scării pe care voiește a se sui la putere; și uneori, cînd ele nu-i servă de ajuns, el aleargă la străini și primește de la dîșii posturi în țara sa.

Ajuns la gradul de mărire pentru care a comis toate mișeliile, a suferit toate umilințele și a declamat, fără de a le simți, toate virtuțile din lume, ciocoiul își ridică masca ipocriziei de la ochi și se arată lumii în mizerabila și uricioasa nuditate a sufletului său celui mic.

Inima lui, asprită de suferințele, umilirile și înjosirile prin care a trecut, devine incapabilă de orice simțimînt frumos și uman. Libertatea presei îl supără, căci descoperă înichitățile vieții sale și nu-l lasă să despoaie de averi pe stat și pe particulari; funcțiunile statului le împarte la ciocoi cu cea mai mare prodigalitate și, ca să se poată folosi mai bine de orînduirile în serviciu, își recrutează un ciocoi tot de calibrul său și speculează printr-însul pînea nenorociților funcționari.

Iată tipul ciocoiului din toate țările și mai cu seamă din țara noastră, unde lumina adevăratei civilizațiuni n-a răsipit încă norii cei groși ai ignoranței și ai depravatiunii. Iată tipul ce ne propunem a urmări în deosebitele faze prin care el a trecut în secolul nostru, de la ciocoiul cu anterior și cu călămări la brîu al timpilor fanariotici, pînă la ciocoiul cu frac și cu mănuși albe din zilele noastre.

PARTEA I

Ciocoii vechi

De la 1814 pînă la 1830

Capitolul I

Dinu Păturică

Într-o dimineață din luna octombrie, anul 1814, un june de 22 de ani, scurt la statură, cu față oacheșă, ochi negri plini de viclenie, un nas drept și cu vîrful cam ridicat în sus, ce indică ambițiunea și mîndria grosolană, îmbrăcat cu un anterior de șamalea rupt în spate, cu caravani¹ de pînză de casă văpsiti cafeniu; încins cu o bucată de pînză cu marginile cusute în gherghef; cu picioarele goale băgate în niște imine de saftian, care fuseseră odată roșii, dar își pierduseră culoarea din cauza vechimei; la încingătoare cu niște călimări colosale de alamă; în cap cu cauc de șal, a cărui culoare nu se putea stinge din cauza petecilor de diferite materii cu care era cîrpit, și purtînd ca vestmînt de căpetenie o fermă de pambriu ca paiul grîului, căptușită cu bogasiu roșu; un astfel de june sta în scara caselor marelui postelnic Andronache Tuzluc, rezimat de stîlpii intrării și absorbit în niște meditațiuni care, reflectîndu-se în trăsăturile feței sale, lăsa să se vadă pînă la evidență că gîndirea ce-l preocupa nu era decît planuri ambițioase ce închipuirea lui cea vie îi punea înainte și obstacolele ce întîmpina în realizarea lor.

În momentul acela ușa scării se deschise și se arătă înaintea junelui un arnău îmbrăcat numai în fir, cu pistoale și iatagan la brîu și cu tărcă roșie blănită cu vulpe nafe. Mîndrul albanez, fără să privească cît de puțin pe bietul june ce-i făcea temenele² pînă la pămînt, strigă cu voce de stentor: "Ioane, trage butca boierului la scară".

Vizitiul, dupe ce plesni de cîteva ori din bici și mai făcu cîteva marafeturi prin care voia să arate abilitatea ce avea în meseria sa, trase butca la scară.

Nu trecu mult și se auzi pașii cei leneși și gravi ai marelui postelnic, ce cobora scara cu o cadență simetrică. Junele, a cărui atențiune era ațintită la cea mai mică mișcare ce se petrecea, auzi și el acest zgomot și cu un aer în care se vedea foarte curat neliniștea, ridică de la pămînt două cutii cu păstrăvi și cîteva găini; apoi vîrî machinălește mîna în sîn și scoase un plic sigilat; iar după ce își strînse fermeneaua la piept și-și luă caucul din cap, lăsînd să se vadă o căpătîină rasă peste tot și numai în creștet cu vreo cîteva fire de păr, luă o poziție umiltoare și așteptă sosirea boierului. În fine postelnicul apără în scară îmbrăcat cu antiriu de cutnie ca gușa porumbului, încins peste mijloc cu un șal de Țarigrad, cu ișlicul în cap și învelit pînă la ochi cu o giubea de postav albastru blănită cu blană de rîs. El zări pe june și-i zise cu gravitatea de boier de protipendă³:

-Cine ești, mă băiete, și ce voiești de la mine?

Junele căzu în genuchi și, sărutînd pulpana antiriului, răspunse cu o voce lîngedă ce inspira compătimire:

- Să trăiți întru mulți și fericiți ani! Sînt Dinu Păturică, nemernicul fiu al prea umilitei voastre slugi treti-logofăt Ghinea Păturică, fostul odinioară vătaf de curte al înălțimei voastre.

- Ei bine, spune-mi ce vrei de la mine?

- Am o scrisoare de la tata către prea cinstitul și de bun neam obraz al măriei voastre.

- Ad-o-ncoa, să vedem acea scrisoare.

Junele se apropie de postelnicul ținînd capul plecat pînă [la] pămînt și-i dete scrisoarea; apoi căzu iarăși în genuchi și, stînd în această pozițiune, așteaptă răspunsul.

Boierul deschise scrisoarea și citi cele următoare:

„Prea milostivului și de bun neam al meu stăpîn, cu cea de slugă supunere mă închin.

După sînta datorie ce am, ca un supus credincios viu a cerceta despre fericita, și mie foarte scumpă sănătate a panevgheniei tale, ca aflîndu-o pe deplin să mă bucur din rărunchii inimei mele, căci eu, din mila Domnului, mă aflu în toată întregimea sănătăței și mă îndeletnicesc cu umilita mea slujbuliță de sameș ce te-ai milostivit a-mi da. Am primit prea cinstita scrisoare a blagorodniciei tale și cele ce îmi poruncești le-am pus în lucrare. Cele patruzeci lude⁴ scutelnici: pescari, răcari, vînători și dărvari, i-am împrăștiat în tot județul și crez că, cu ajutorul lui Dumnezeu și iușchiuzarlicul smeritului tău rob, curtea blagorodniciei tale în scurtă vreme se va împlea de toate cele trebuincioase.

Alta am să te rog, arhon postelnice; fiul meu, înfățișătorul acestei umilite scrisori, a ajuns în ilichie și cu toate că m-am silit a-l învăța toate iușchiuzarlicurile și marafeturile cu care trebuie să fie împodobit un adevărat calemgîu, dar nefiind de ajuns toate acestea, îl trămit la domnia ta ca să se mai roadă, să poată ieși și el mîne-poimîne la obraze.

Primește, milostive stăpîne, două bote cu păstrăvi și zece găini crescute și îngrășate de mine.

A panevgheniei tale smerită și umilită slugă,

treti-logofăt Ghinea Păturică ot Bucov sud Saac”.

¹ Pantaloni.

² Complimente turcești.

³ De prima clasă.

⁴ Invidie.